

Радивоје КОНСТАНТИНОВИЋ*

РЕЦЕПЦИЈА РОМАНА МИОДРАГА БУЛАТОВИЋА У ФРАНЦУСКОЈ

Апстракт: У датом раду аутор анализира рецепцију дјела романописца Миодрага Булатовића у Француској. Готово једногласно поздрављен од стране француске критике од самог објављивања превода његовог романа *Црвени њејџао лејџи њрема небу* (1963) као писац великог талента, Булатовић има привилегију да доживи да његова дјела скоро у цјелини буду преведена на француски језик, што га уздиже на ниво једног од најпопуларнијих аутора који долазе са Балкана.

Кључне речи: *Миодраг Булатовић, рецепција, роман, критика, превод*

Нема сумње да је у Француској најпопуларнији југословенски писац, после Андрића, шездесетих година XX века био Миодраг Булатовић. Данило Киш ће се први пут представити француској читалачкој публици 1971. године романом *Башџа, њејџо*, а постаће познат и признат у Француској тек осамдесетих година. Мирослав Крлежа је, као и Андрић, превођен у Француској већ педесетих година, али читалачка публика је показала знатно мање интересовање за његове књиге него за дела Андрића и Булатовића, по свој прилици због његове тематике која је у много чему блиска интересовању француских романописаца, док су Андрић и Булатовић приповедали о једном чудном, Французима прилично далеком свету.

Већ прва преведена Булатовићева књига изазвала је велико интересовање: *Црвени њејџао лејџи њрема небу* преведен је 1963. године, а објавио га је угледни издавач Сеј (Seuil). Срећну околност представљала је и чињеница да је због Андрићеве Нобелове награде интересовање за књижевност са јужнословенских простора нагло порасло, а осим тога, превод је начинио одличан слависта, лектор на Београдском универзитете-

* Редовни професор на Филолошком факултету у Београду и Филозофском факултету у Никшићу

ту, Едуар Беглен (Edouard Boeglin). И касније је Булатовић имао срећу да га преводе врсни преводиоци Жан Деска (Жан Десцат) и Жанин Матилон (Janine Matillon) који су успешно преносили све Булатовићеве језичке бравуре на Раблеов језик.

Критика га је дочекала са одушевљењем које ће знатно касније доживети аутор *Свој година самоће* Гарсија Маркез.

Ево шта су најистакнутији француски листови писали о *Црвеном њејлу*.

Le Monde: „Има разлога да се сматра да је Миодраг Булатовић један од најоригиналнијих талената наше послератне књижевности... Булатовић је више него романописац: он је сликар као Бројгел и Шагал, песник као Горки или Панаит Истрати!... Црвени петео је страشان и диван живот, чулни бог, фантастични пламен... Немојмо сумњати: Миодраг Булатовић је велики писац, представник народног генија своје земље, доиста чудесна песничка снага... Катаклизма која изазива одушевљење...”

Le Parisien libéré: „Снажна, блистава, ретка књига.”

Figaro: „У том чудном роману има страница које одишу таквом једноставношћу и лепотом да бисмо били у искушењу да их назовемо библијским, да нису тако дубоко, тако чудесно паганске.”

Булатовићево дело, а у првом реду *Црвеној њејли*, високо оцењују најистакнутији критичари: Ален Боске (Alain Bosquet), Жан Русло (Jean Rousselot), Ибер Жиен (Hubert Juin), Мишел Деги (Michel Deguy), Лик Естан (Luc Estang), Жаклин Пјатје (Jacqueline Piatier). И роман *Вук и звона* ће бити похваљен као „халуцинантна књига” коју је написао „приповедач високе класе”.

У хору похвала има мало дисонантних тонова. Они ће се чути мало јаче тек касније, после објављивања превода романа *Гуло*, *Гуло* за који ће критичар Андре Спир (André Spire) рећи да је перверзан.

Тих шездесетих година Булатовић је радо виђен у Паризу. Иако је његово знање француског језика прилично скромно, он даје низ интервјуа међу којима је најзанимљивији разговор са Ибером Жиеном. У том и другим интервјуима Булатовић врло отворено говори о себи, о свом раду, о својој земљи и својим књижевним узорима мерејајући људима са запада недовољно познавање малих народа као што је његов:

„Французи се недовољно интересују за нас и то ме вређа, јер смо ми народ изизетно обдарен. Многи људи код вас не знају за наш свет. Мали народи имају много мука да их велики народи упознају. Са нама се лоше поступа. Увек нас стављају уз Русе, не посматрају нас саме. Југословени

имају књижевност која потиче још од средњег века, наша средњовековна поезија, коју сам недавно открио, доиста је феноменална!”

Очигледно импресиониран Булатовићевом личношћу, Јуин пише:

„Аутор *Црвеној њејла* би могао тако да се сатима буни, оптужује, осуђује, користи крупне речи, човек се пред њим осећа као да је са севера, јер нема ту његову жестину, неспособан да удари – или да убије – да нешто поломи. Наравно, слаботиње!”

А онда цитира Булатовићеву аутобиографију у којој писац, између осталог, наводи:

„Рођен сам у забаченом селу близу Бијелог Поља у Црној Гори. На крају света, у правом смислу речи. Учио сам нередовно и недовољно; могу без претеривања рећи да је живот био мој универзитет – живот у који сам заљубљен.”

Објашњавајући свој роман Булатовић између осталог каже:

„У питању је стварни петао који припада једном сиромашу. Пре свега. То је и симбол мужевности, нешто што треба угушити у другима, као што кокошка покушава да убије петла... Али то је и симбол многих других ствари и у осмом тумачењу може се рећи да је тај петао као срце скитница. А напокон – то је сунце! Неуништива лепота!”

Говорећи о својим књижевним узорима Булатовић ће рећи:

„Достојевски је мој дед, а Гогољ, ваши Вијон, Лотреамон, надреалисти су моји рођаци. Наравно, говорим у метафорама!”

Занимљиво је да ће у овом разговору Булатовић замерити Французима што не познају лепоте Црне Горе и што им је језик „догматичан”. „Треба га ломити” – додаје он. „Много волим да ломим све што се да ломити, па чак и оно што се не ломи!”

Сигуран у себе, ироничан, често и провокативан, као у наведеном интервјуу, Булатовић понекад озбиљно анализира сопствено дело, а о себи говори са неочекиваним призвуком меланхолије као што то чини у разговору поводом изласка из штампе превода романа *Вук и звоно*:

„Прво сам на српскохрватском написао верзију од пет стотина страна романа – поеме. Направио сам много краћу француску верзију. Неки делови су штампани курзивом да би мој текст имао песничку и филозофску димензију. То је такође и књига о добру и злу. Библијска, као све моје друге књиге. И више него библијске – будистичке!”

И додаје:

„Бити Црногорац није егзотична чињеница. Моја земља остаје у мом памћењу као огромно згариште, бескрајни рат. Црну Гору сам напустио у шеснаестој години. Тек у том узрасту сам видео цивилизацију, возове,

почео да читам и пишем. Годинама сам лутао Европом као клошар. Од тог времена сам напредовао: постао сам скитница и не знам када ћу престати да то будем. Сада путујем светом онако како желим.”

„Ви сте, дакле, срећан човек?” – пита га саговорник, а Булатовић одговара:

„Откуд вам такав утисак? Ја сам толико усамљен. Нисам везан ни за кога, ни за шта, ни за иједну групу. Нико ме не подржава и морам се жестоко борити.”

У закључку овог излагања можемо рећи да рецепција Булатовићевог дела у Француској заслужује једну обимну студију која би обухватила све доступне критике као и текстове о њему у француским енциклопедијама. Такође још остаје без јасног одговора питање зашто је интересовање за његово дело почело нагло да јењава.

Можда зато што се на француској књижевној сцени појавио писац сличног надахнућа, велики мајстор магичног реализма Гарсија Маркез? Или је Булатовић разочарао француске интелектуалне кругове не желећи да постане дисидент, што се од њега по свој прилици очекивало?

У сваком случају, пажљиво читање испрених француских критичара, као и Булатовићевих интервјуа, може допринети бољем разумевању његовог необичног дела, а ван сваке је сумње да су га Французи дочекали као великог писца и увели га у Пантеон европске књижевности.

БИБЛИОГРАФИЈА ПРЕВОДА БУЛАТОВИЋЕВИХ РОМАНА НА ФРАНЦУСКИ

- [1] **Le coq rouge** (Crveni petao leti prema nebu). Roman / Trad. du serbo-croate par Edouard Boeglin. – Paris: Editions du Seuil, 1963. – 286 p.
- [2] **Le loup et la cloche** (Vuk i zvono). Roman / Trad. du serbo-croate par Janine Matillon. – Paris: Editions du Seuil, 1964. – 186 p.
- [3] **Le héros à dos d'âne** (Heroj na magarcu). Roman / Trad. du serbo-croate par C. Bailly. – Paris: Editions du Seuil, 1965. – 379 p.
- [4] **Il est arrivé. Variations sur un très vieux thème** (Godo je došao). Théâtre / Trad. du serbo-croate par C. Bailly. – Paris: Editions du Seuil, 1967. – 138 p.
- [5] **Arrête-toi, Danube** (Đavoli dolaze). Nouvelles / Trad. du serbo-croate par Claude Bailly. – Paris: Editions du Seuil, 1968. – 266 p.
- [6] **Gullo Gullo** (Gullo Gullo). Roman / Trad. du serbo-croate par Jean Descat. – Paris: Bel-fond, 1985. – 310 p. – (Littérature étrangère)

БИБЛИОГРАФИЈА КРИТИКА ОБЈАВЉЕНИХ У ПЕРИОДИЦИ

- [7] **Bortoli, Georges:** „Un monténégrin ‘Nouvelle vague’ / Miodrag Bulatovic”, *Le Figaro littéraire*, n° 877, 9 février 1963, p. 2.
- [8] **Galley, Mathieu:** „Miodrag Bulatovic, un monténégrin à l’assaut de Paris”, *Arts, lettres, spectacles*, n° 903, 13 février 1963, p. 2.
- [9] **Juin, Hubert:** „Serbe ou Croate, Yougoslave ou Monténégrin”, entretien avec M. Bulatović, *Les Lettres françaises*, 14 février 1963, p. 5.
- [10] **Marissel, André:** „Miodrag Bulatovic: *Le coq rouge*”, *Les Nouvelles littéraires*, 21 février 1963, p. 5.
- [11] **Deguy, Michel:** „Miodrag Bulatovic: *Le coq rouge*”, *Critique*, n° 191, avril, 1963, p. 378–379.
- [12] **Andre, Robert:** „Miodrag Bulatovic: *Le coq rouge*”, *La NRF*, n° 124, avril 1963, p. 743–744.
- [13] **Gauguard, Jean:** „*Le loup et la cloche* de Miodrag Bulatovic”, *Les Lettres françaises*, 17 décembre 1964, p. 7.
- [14] **Rousselot, Jean:** „*Le loup et la cloche* de Miodrag Bulatovic”, *Les Nouvelles littéraires*, 24 décembre 1964, p. 5.
- [15] „Bulatovic, un clochard devenu vagabond”, entretien, *Le Figaro littéraire*, n° 977, 7 janvier 1965, p. 2.
- [16] **Lartigue, Pierre:** „Miodrag Bulatovic: *Le loup et la cloche*”, *Europe*, n° 431–432, mars-avril 1965, p. 334.
- [17] **Petitdemange, Guy:** „Miodrag Bulatovic: *Le loup et la cloche*”, *Etudes*, mai, 1965, p. 749.
- [18] **Gauguard, Jean:** „Quatre questions à Miodrag Bulatovic”, entretien, *Les Lettres françaises*, 18 novembre 1965, p. 13.
- [19] **Camé, Pierre François:** „Héros à dos d’âne de Miodrag Bulatovic”, *Les Nouvelles littéraires*, 6 janvier 1966, p. 5.
- [20] **Hann, Pierre:** „Miodrag Bulatovic: *Héros à dos d’âne*”, *Arts, lettres, spectacles*, 12 janvier 1966, p. 8.
- [21] **Estang, Luc:** „*Héros à dos d’âne* de Miodrag Bulatovic”, *Le Figaro littéraire*, 20 janvier 1966, p. 5.
- [22] **Lacombe, Lia:** „Un certain été au Monténégro. Miodrag Bulatovic: *Héros à dos d’âne*”, *Les Lettres françaises*, 3 mars 1966, p. 9.
- [23] **Ernoul, Claude:** „Miodrag Bulatovic: *Héros à dos d’âne*”, *Les Lettres nouvelles*, mars-avril 1966, p. 174–176.
- [24] **Renaud, Tristan:** „Fêtes de la dérision. Miodrag Bulatovic: *Arrête-toi, Danube*”, *Les Lettres françaises*, 5 mars 1969, p. 4.
- [25] **Burucoa, Christiane:** „*Arrête-toi, Danube* de Miodrag Bulatovic”, *Les Nouvelles littéraires*, 27 mars 1969, p. 4.
- [26] **Bosquet, Alain:** „Paroxysmes du Monténégro. Miodrag Bulatovic: *Arrête-toi, Danube*; Mihailo Lalic: *Diable noir mon frère*”, *Le Monde*, supplément litt., 19 avril 1969, p. III.
- [27] **Piatier, Jacqueline:** „Le retour de Miodrag Bulatovic”, *Le Monde*, 18 octobre 1985.
- [28] S(pire), A(ntoine): „La délectation perverse de Miodrag Bulatovic”, *Le Matin*, 12 novembre 1985.
- [29] **Clavel, André:** „Où l’homme est un loup pour l’homme”, *Journal de Genève*, 7 décembre 1985.
- [30] **Kovacs, Laurand:** „Miodrag Bulatovic: *Gullo Gullo*”, *La Nouvelle Revue Française*, n° 397, février 1986, p. 114–115.

Radivoje KONSTANTINOVIĆ

RÉCEPTION DU ROMAN DE MIODRAG BULATOVIĆ EN FRANCE

Résumé

Dans la présente communication l'auteur analyse la réception de l'oeuvre du romancier Miodrag Bulatović en France.

Salué presque unanimement par la critique française dès la parution de la traduction de son roman *Le Coq rouge s'envole vers le ciel* (1963) comme écrivain de grand talent, Bulatović a le privilège de voir quasi la totalité de son oeuvre traduite en français, ce qui l'élève au rang des auteurs les plus populaires venant des Balkans.